۱۶۳۲۸۵۱

بسم الله الرحمن الرحیم

ایران و روم

در سدهٔ یکم قبل از میلاد

دکتر محمد ملکی

کتاب ریرا
۱۳۹۷

www.ketab.ir

سرشناسه	:	ملکی، محمد، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	:	ایران و روم در سدهٔ یکم قبل از میلاد/ محمد ملکی.
مشخصات نشر	:	تهران: کتاب ریرا، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۱۰۸ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۹۳۵-۶۶-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	کتابنامه نمایه
موضوع	:	ایران -- تاریخ -- اشکانیان، ۲۳۸ ق.م. - ۲۲۶م.
موضوع	:	Iran -- History -- Parthians, 238 B. C.- 226 A. D
موضوع	:	ایران -- تاریخ -- اشکانیان، ۲۳۸ ق.م. - ۲۲۶م. -- جنگ‌های روم
موضوع	:	Iran -- History -- Parthians, 238 B. C. 226 A. D. -- War with Romans
موضوع	:	روم -- تاریخ -- امپراتوری، ۲۷ ق.م.-۲۸۴م.
موضوع	:	Rome -- History -- Empire, 27 B.C.- 284 A.D
موضوع	:	روم -- تاریخ -- جمهوری، ۵۰۹ ق.م. ۲۷ ق.م.
موضوع	:	Rome -- History -- Republic, ۵۰۹ B.C.-۲۷ B.C.
موضوع	:	روم -- روابط خارجی -- ایران
موضوع	:	Rome -- Foreign relations -- Iran
رده بندی کنگره	:	DSR۲۳۳/۹الف۷م ۱۳۹۷
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۰۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۳۷۳۳۹۸

www.ketab.ir

ایران و روم در سدهٔ یکم قبل از میلاد

مؤلف: محمد ملکی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۳۵-۶۶-۷

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

کتاب ریرا

انتشارات کتاب ریرا

نشانی: خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان روانمهر، کوچه بهار، پلاک ۳

تلفن: ۶۶۴۹۳۳۴۸ - riraketab.com

فهرست مطالب

پیشگفتار ۵

منابع ۸

شکل‌گیری اشکانیان در ایران و گسترش روم به سمت مشرق ۱۴

ایران و روم در دهۀ پایانی فرمانروایی مهرداد دوم ۳۵

ایران و روم در دوران جنگ‌های مهرداد پونتی و تیگران ارمنی ۴۵

ایران و روم در روزگار فرمانروایی اُرُد دوم ۶۲

شاهنشاه فرهاد چهارم و امپراتوری روم ۷۶

کتابنامه ۸۸

نمایه ۱۰۳

www.ketab.ir

پیشگفتار

این کتاب به روابط اشکانیان و روم، در جغرافیای گسترده‌ای که زاده شرایط سیاست خارجی روم و ایران در آغاز و در طول قرن یکم پیش از میلاد است، می‌پردازد. مباحث این کتاب پس از مختصری در مورد معرفی منابع این دوره، به طرح مباحثی دربارهٔ چگونگی شکل‌گیری قدرت‌های اشکانیان و روم و روابط بین امپراتوری روم و شاهنشاهی اشکانی، در سراسر قرن یکم قبل از میلاد، است و به دنبال آن است تا درک درستی از رابطه بین این دو قدرت و نقش پادشاهی‌های کوچک منطقه را ارائه کند و رویدادهایی را که به مدت یک سده در سراسر محدودهٔ ژئوپلیتیکی منافع ایران و روم در شرق، از آناتولی گرفته تا قفقاز و میان‌رودان، مورد بررسی قرار دهد.

اگرچه کمبود منابع و محدودیت آنها دربارهٔ اشکانیان، در چهار دهه نخست این قرن، ناخواسته افول اشکانیان را به ذهن متبادر می‌کند اما این کتاب با در نظر گرفتن محدودیت‌های تأثیرات روم و ایران در امتداد خط رودخانه فرات بر کمش پادشاهی‌های کوچک در این فرایند، به ارائه درک درستی از وضعیت امور از ابتدای روابط اشکانیان با روم و شروع خصومت آنها، از شصت سال قبل از میلاد تا بیست سال قبل از میلاد، که اختلافات بر سر زمان اگوست در یک پیمان رسمی و نسبتاً پایدار حل و فصل شد، می‌پردازد. جنگ‌های جانشینی در سال‌های پایانی حکومت مهرداد دوم زمینه را برای مخالفت برخی از کشورهای ثروتمند و دست‌نشانده اشکانیان فراهم کرد. تا پیش از این در دهه‌های ۱۴۰ و ۱۳۰ قبل از میلاد، پیش از انتقال پایتخت از هکاتومپولیس به سلوکیه و تأسیس تیسفون، بسیاری از پادشاهی‌های مستقل، تحت سلطه اشکانیان در زمان مهرداد یکم قرار گرفته بودند و بسیاری از آنها نظیر خاراسنه، الیمایی، آدیابنه، اوسروئنه، گردیه، کوماگنه، ماد، ماد آتروپاتن، ارمنستان و پارس به صورت نیمه مستقل اداره می‌شدند. اما الیمایی از اواسط دهه ۸۰ تا اواخر آن مستقل شد و ارمنستان تحت فرمانروایی تیگران بزرگ، سوفنه، کوماگنه، اوسروئنه، ماد آتروپاتن و گوردینه را دست نشانده خودکرد و در پایان جنگ‌های مهردادی، با شکست تیگران مقابل پومپه، ارمنستان دست‌نشانده روم شد و حوزه نفوذ روم پس از الحاق سوریه به روم به مرزهای فرات رسید.

در این شرایط نبرد کرهه در سال ۵۳ قبل از میلاد به روابط مسالمت‌آمیز ایران و روم، که از سال ۹۵ قبل از میلاد در اولین نشست در دوران فرمانروایی مهرداد دوم و کورنولیوس سولا شکل گرفته بود، پایان داد و حدود چهار دهه پس از نشست ایران و روم، که در محدوده آناتولی برای تعیین حدود جغرافیایی و مناطق نفوذ دو قدرت انجام گرفت و احتمالاً در آن جلسه رودخانه فرات به‌عنوان مرز بین ایران و روم تعیین شد، کراسوس سردار روم با نادیده گرفتن تعهدات پیشین، برای تسخیر

www.ketab.ir

سلوکیه از رودخانه فرات عبور کرد. دولت جمهوری روم در طول این دوره تا حد زیادی با تعامل با شرق، تحت تأثیر سه جنگ مهردادی، توانست قدرت خود را تثبیت کند و در عوض جنگ‌های خاندان اشکانی بر سر جانشینی و اختلافات داخلی، قدرت دخالت در نتایج نظامی در سوریه، میان‌رودان شمالی و آناتولی را از شاهنشاهی اشکانی، که تیگران بزرگ با آزاد کردن ارمنستان و سلطه بر سرزمین‌های تحت نفوذ آنها عنوان شاه شاهان را تصاحب کرده بود، تا نبرد کرهه در زمان سلطنت ارد دوم گرفته بود. در این مدت روم درک مبهمی از میزان قدرت اشکانیان داشت و پس از توافق موقت سیلا با ارورباز نماینده مهرداد دوم، بار دیگر دیداری بین اشکانیان با لوکولوس در زمستان ۶۸/۶۹ قبل از میلاد و پومپه در سال ۵۹ قبل از میلاد، در زمان فرهاد سوم، در طی لشکرکشی به شرق و اشغال سوریه صورت گرفت، که هیچ کدام به تصویب سنای روم نرسید و تنها معاهده رسمی در سال ۲۰ قبل از میلاد در زمان اگوست برای پایان دادن به اختلافات مرزی به تصویب سنای روم رسیده است. عکس‌العمل یا واکنش اشکانی در طول این مدت نشان از شناخت کامل و واقعی از تهدیدهای کنسول‌های رومی دارد زیرا در تصمیمات پس از ملاقات‌های بین آنها نوعی آگاهی عمیق از شرایط داخلی و خارجی دیده می‌شود. در دیدار نخست که اشکانیان در اوج ثبات شاهنشاهی خود تحت فرمان مهرداد دوم بود نماینده ایران به دلیل رعایت نکردن شأن و جایگاه نمایندگی شاهنشاه اعدام می‌شود و در دیدار دوم، فرهاد سوم به دلیل شرایط وخیم داخلی از خود نرمش نشان می‌دهد. البته عدم حضور اشکانیان در این دوران، نقش آنها را در شکل‌گیری حیات پادشاهی‌های غرب فرات و فروپاشی سلسله ارمنستان، که حساسیت زیادی به لحاظ منافع و امنیت برای اشکانیان داشت، کم‌اثر کرد و فرصت حضور و نفوذ روم را برای پر کردن خلاء قدرت در این مناطق هموار کرد و احتمالاً عدم اطلاع روم از میزان قدرت اشکانیان آنها را در حمله به تیسفون اشکانی ترغیب کرد و با شکست فرماندهان رومی در نبردهای کرهه و فراسپه، آگوست امپراتور روم برای جلوگیری از چنین صدماتی ناچار شد از موضعی برابر با اشکانیان مذاکره کند و رسماً رودخانه فرات را به‌عنوان مرز طبیعی بین دو قدرت، در معاهده سال ۲۰ قبل از میلاد، بپذیرد. زیرا جنگ‌های داخلی روم (۳۱-۴۹ قبل از میلاد) به اشکانیان فرصت داد که نه تنها ارمنستان بلکه سوریه را نیز مورد تاخت و تاز قرار دهند. اشغال این مناطق بسیار آسان صورت پذیرفت و در پایان قرن یکم قبل از میلاد، اگوست، از فرصت صلح با اشکانیان استفاده کرد و توانست سوریه را بازسازی و حتی نایب سلطنه‌ای را برای ارمنستان تعیین کند. بر اساس شرایط انعقاد قرارداد با روم، فرهاد چهارم، شاهنشاه اشکانی نشان‌ها و علایم جنگ حران را از دست داد و ماشین تبلیغاتی اگوست از این فرصت به نفع خود بهره‌برداری کرد.

www.ketab.ir

اگوست برای پیشبرد اهداف روم در شرق و مهار اشکانیان پس از پذیرش فرات به‌عنوان مرز رسمی بین دو کشور، با کنار گذاشتن گزینه جنگ، از طریق صلح و مدارا و نفوذ در اندرونی خاندان شاهی اشکانی وارد شد تا با کم‌ترین هزینه زمینه تضعیف قدرت اشکانیان را فراهم کند و در نهایت آنها را دست‌کم از فکر نفوذ در ارمنستان بازدارد. اگوست بحث سازش را به جای رویکرد جنگ با اشکانیان برگزید تا خود را برتر از کراسوس و آنتونی، که هر دو علاقه‌مند به غارت و تسخیر تیسفون بودند، برای مردم زمان خود ترسیم کند. اگوست هرچند در مورد ارمنستان رضایت به آتش‌بس داد تا با تثبیت کردن مرز روم در شرق، استان‌های دوردست غربی را توسعه و اداره کند اما روم همچنان ارمنستان را منطقهٔ مورد انقیاد خود می‌دانست و به طور واضح ارمنستان در میان استان‌های ناآرام ایالت شرقی قرار داشت و همچنان مسئلهٔ مورد منازعهٔ رومیان و اشکانیان باقی ماند. با وجود صلح آگوست با اشکانیان همچنان اشکانیان یک تهدید بزرگ از جانب نخبگان رومی تلقی می‌شد و عامه مردم روم نیز ارمنستان را یک دفاع از مرزهای امپراتوری در مقابل اشکانیان مهم می‌شمردند. با این همه، اقدامات رومیان در مقابل اشکانیان، چه در طول قرن یکم قبل از میلاد و چه در سده‌های بعد در نتیجه ترس حمله از جانب اشکانیان نبود بلکه آنها به دنبال گسترش قلمرو روم بودند و از آنجایی که سلطه بر ارمنستان کلید سلطه سیاسی بر منطقه بود، ارمنستان تا پایان حکومت اشکانیان و حتی در طول دوره حکومت ساسانیان نیز مسئلهٔ اصلی مورد نزاع ایران و روم باقی ماند و بیشتر اوقات محل اجرای مانورهای سیاسی و نظامی گردید.

www.ketab.ir